

Вдовенко Л. О.*д.е.н., доцент, Вінницький національний аграрний університет, Україна
e-mail: vdovenko_larisa@i.ua; ORCID ID: 0000-0002-6283-2385***Вдовенко С. А.***д.с.-г.н., доцент, Вінницький національний аграрний університет, Україна
e-mail: sloi@i.ua; ORCID ID: 0000-0003-4991-7234***СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ТОВАРОВИРОБНИКІВ**

Анотація. Посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу потребують подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу України як важливого в стратегічному плані сектору економіки країни та його інтеграції в світову продовольчу систему. В статті наведена порівняльна характеристика аграрного сектору України і європейських країн. Встановлено причини низьких обсягів прямої державної фінансової підтримки аграріїв в порівнянні з іншими країнами та низької активності залучення кредитних ресурсів в сільськогосподарське виробництво. Визначено переваги та недоліки існуючої моделі земельних відносин в Україні та її вплив на розвиток сільськогосподарського виробництва.

Встановлено, що аграрний сектор є пріоритетним і стратегічним сектором економіки України, який впродовж останніх років показує позитивну динаміку розвитку, є ефективним в порівнянні з іншими галузями та займає значну частку в експорті сільськогосподарської продукції, тому є необхідність закріплення наявних результатів діяльності та збереження конкурентних позицій на світовому продовольчому ринку. Позиція аграрного сектора економіки в майбутньому залежить від рівня довготермінових інвестицій, його кредитування та державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Зроблено висновки, що відсутність ринкового обігу сільськогосподарських земель зужує можливості залучати додаткові фінансові ресурси в аграрний сектор економіки, а запровадження прозорого ринку землі сприятиме розвитку конкуренції та підприємництва в сільськогосподарському виробництві, створенню умов для формування ефективного власника на селі, а в умовах нестачі бюджетних ресурсів та кризи банківської системи України забезпечення реальних можливостей для розвитку довгострокового кредитування товаровиробників.

Ключові слова: ринок землі, інтеграція, АПК, фінансова підтримка, мораторій, інвестиційний процес, довгострокове кредитування

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 15

Vdovenko L. O.*Doctor of Economics, Associate Professor, Vinnytsia National Agrarian University, Ukraine
e-mail: vdovenko_larisa@i.ua; ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6283-2385***Vdovenko S. A.***Doctor of agricultural sciences, Associate Professor,
Vinnytsia National Agrarian University, Ukraine
e-mail: sloi@i.ua; ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4991-7234***THE STATE AND PROSPECTS OF AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT
IN THE CONTEXT OF THE STATE POLICY OF FINANCIAL SUPPORT FOR TRADE
MANUFACTURERS**

Abstract. Strengthening the processes of globalization and exacerbating the problems of providing food products to the world's population will require further development of the Ukrainian agro-industrial complex of Ukraine as an important strategic sector of the country's economy and its integration into the global food system. The article gives a comparative description of the agrarian sector of Ukraine and European countries. The reasons of low volumes of direct state financial support of agrarians in comparison with other countries and low activity of attraction of credit

resources in agricultural production are established. The advantages and disadvantages of the existing model of land relations in Ukraine and its influence on the development of agricultural production are determined.

It has been established that the agrarian sector is a priority and strategic sector of the Ukrainian economy, which has shown positive development dynamics in recent years, is effective in comparison with other branches and occupies a significant part in agricultural exports, therefore it is necessary to consolidate the existing results and maintain competitive positions on World food market. The position of the agrarian sector of the economy in the future depends on the level of long-term investments, its lending and state support of agricultural producers. It is concluded that the lack of market agricultural land circulation reduces the possibility of attracting additional financial resources to the agrarian sector of the economy, and the introduction of a transparent land market will promote the development of competition and entrepreneurship in agricultural production, creating conditions for the formation of an effective owner in the countryside, and in the absence of budget resources and Crisis of the banking system of Ukraine providing real opportunities for the development of long-term lending to commodity producers.

Keywords: land market, integration, agroindustrial complex, financial support, moratorium, investment process, long-term lending.

GEL Classification: Q14

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 1; bibl.: 15.

Вдовенко Л. А.

*д.э.н., доцент, Винницкий национальный аграрный университет, Украина
e-mail: vdovenko_larisa@i.ua; ORCID ID: 0000-0002-6283-2385*

Вдовенко С. А.

*д.с.-х.н., доцент, Винницкий национальный аграрный университет, Украина
e-mail: sloi@i.ua; ORCID ID: 0000-0003-4991-7234*

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ТОВАРОПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ

Аннотация. Усиление процессов глобализации и обострения проблем обеспеченности продовольственной продукцией населения мира требуют дальнейшего развития отечественного агропромышленного комплекса Украины как важного в стратегическом плане сектора экономики страны и его интеграции в мировую продовольственную систему. В статье приведена сравнительная характеристика аграрного сектора Украины и европейских стран. Установлены причины низких объемов прямой государственной финансовой поддержки аграриев по сравнению с другими странами и низкой активности привлечения кредитных ресурсов в сельскохозяйственное производство. Определены преимущества и недостатки существующей модели земельных отношений в Украине, и ее влияние на развитие сельскохозяйственного производства.

Установлено, что аграрный сектор является приоритетным и стратегическим сектором экономики Украины, который на протяжении последних лет показывает положительную динамику развития, является эффективным по сравнению с другими отраслями и занимает значительную долю в экспорте сельскохозяйственной продукции, поэтому есть необходимость закрепления имеющихся результатов деятельности и сохранения конкурентных позиций на мировом продовольственном рынке. Позиция аграрного сектора в будущем зависит от уровня долгосрочных инвестиций, его кредитования и государственной поддержки сельскохозяйственных товаропроизводителей. Сделаны выводы, что отсутствие рыночного оборота сельскохозяйственных земель сужает возможности привлекать дополнительные финансовые ресурсы в аграрный сектор экономики, а введение прозрачного рынка земли будет способствовать развитию конкуренции и предпринимательства в сельскохозяйственном производстве, созданию условий для формирования эффективного собственника на селе, а в условиях недостатка бюджетных ресурсов и кризиса банковской

системы Украины обеспечения реальных возможностей для развития долгосрочного кредитования товаропроизводителей.

Ключевые слова: рынок земли, интеграция, АПК, финансовая поддержка, мораторий, инвестиционный процесс, долгосрочное кредитование.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; библи.: 15.

Вступ. Посилення процесів глобалізації та загострення проблем забезпеченості продовольчою продукцією населення світу потребують подальшого розвитку вітчизняного агропромислового комплексу України як пріоритетного і стратегічного сектору економіки країни та його інтеграції в світову продовольчу систему.

Мета статті полягає у визначенні ролі АПК у розвитку економіки країни та необхідності державної фінансової підтримки з метою збереження і закріплення конкурентних позицій на світовому продовольчому ринку.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Фінансовому забезпеченню та підвищенню ефективності розвитку аграрного сектору України приділена увага у працях Я.Гадзало [9], І.Кириленка [7], Ю.Лупенка [11], М.Мартинюка [8]; Т. Майорової [10], М. Федорова [12] та ін.

Зважаючи на виникаючі труднощі в аграрній сфері економіки України, пов'язані в недосконалою аграрною політикою виникає необхідність у вирішенні існуючих проблем з метою створення сприятливого економічного середовища для здійснення виробничо-господарської діяльності сільськогосподарськими товаровиробниками.

Результати досліджень. Україна є однією із провідних аграрних держав, яка в рейтингу світових експортерів за 2015-2016 рр. (за даними USDA – Міністерства сільського господарства США) займає 1 місце по експорту соняшникової олії, 3 місце – по експорту ячменю, 4 – по експорту кукурудзи, 6 – по експорту пшениці і насіння олійних культур та 8 – по експорту м'яса бройлерів [1].

Агропромисловий комплекс України (АПК) являє собою сукупність виробничо-взаємопов'язаних підприємств з вирощування, зберігання, заготівлі, транспортування, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, а також обслуговуючих та допоміжних підприємств та організацій. Галузева структура АПК включає в себе сільськогосподарське виробництво (рослинництво і тваринництво); галузі, що створюють матеріально-технічні засоби для галузей АПК (сільськогосподарське машинобудування, виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, комбікормова і мікробіологічна промисловість, виробництво тари, спеціального устаткування і приладів для АПК та ін.) та галузі, що забезпечують переробку сільськогосподарської продукції (харчова промисловість).

У галузевій структурі АПК України провідне місце займає сільське господарство, яке поширене на всій території України, роль якого визначається тим, що 70% території країни задіяно в сільськогосподарському виробництві; продукція аграрного виробництва складає близько 12% ВВП; в аграрному секторі зайнято майже 70% працівників середнього віку; домінує рослинництво, на його частку припадає більше 70% усієї сільськогосподарської продукції; продукція АПК становить більше 40% товарного експорту.

Характеристика аграрного сектора України в порівнянні з іншими країнами засвідчує, що площа, частка земель сільськогосподарського призначення та частка сільського господарства у ВВП є вищою в порівнянні з Німеччиною і Польщею, проте середня місячна заробітна плата в галузі є нижчою в сільському господарстві України в 8,6 раза в порівнянні з Польщею та в 14,5 раза в порівнянні з Німеччиною (таблиця 1).

Порівнюючи обсяг державної фінансової підтримки аграрного сектора в Україні з наведеними країнами, можна стверджувати про високі обсяги її надання в сільському господарстві європейських країн, що відповідно формує вищий рівень конкурентоспроможності європейської сільськогосподарської продукції, порівняно з вітчизняною. В країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика, загальний обсяг

підтримки аграрного сектора в цих країнах складає щорічно майже 60 млрд євро, а це близько 525 євро/га.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика аграрного сектора економіки (2015 р.)*

Показники	Україна	Польща	Німеччина
Сільськогосподарська земля, млн. га	42,7	18,7	16,7
Частка земель сільськогосподарського призначення, %	73,8	59,8	46,7
Частка сільського господарства у ВВП, %	11,9	2,6	0,5
Зайняті у сільському господарстві, млн. осіб	2,5	1,4	0,6
Працюючі в сільському господарстві / 1000 га с/г земель	59	75	36
Середня місячна заробітна плата, дол. США	169	1450	2454
Фінансова підтримка держави, дол. США / га	26	325	418

*Джерело: [2,3]

В 2015 р. обсяг державної фінансової підтримки аграрного сектору України на 1 га становить 26 доларів США, тоді як в Польщі та Німеччині 315 та 418 доларів США або є нижчим в 12,5 рази та в 16,1 рази відповідно.

Про низький загальний обсяг державної підтримки сільського господарства в Україні порівняно з іншими країнами також свідчить оцінка підтримки виробника, що проводить Організація економічного співробітництва та розвитку: в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки; в Туреччині - 23%; РФ – 12%; Канаді – 11%; США – 7%; а в Україні – лише 1-1,5%.

В Україні видатки на бюджетні програми розвитку сільськогосподарських товаровиробників (фінансова підтримка заходів здешевлення кредитів, фінансова підтримка заходів в АПК, підтримка садівництва, підтримка тваринництва, фінансова підтримка с.-г. товаровиробників) впродовж 2013-2016 рр. скоротились з 816,753 млн грн. до 355,0 млн.грн або в 2,3 рази; витрати Аграрного фонду за цей же період скоротились з 521,398 млн грн до 113,271 млн грн або в 4,6 рази. Із перерахованих програм сталою впродовж 2013-2016 рр. була підтримка тваринництва, хоча її обсяги також мали тенденцію до скорочення (з 721,0 млн грн в 2013 р. до 50 млн грн в 2016 р. або в 14,4 рази). Впродовж 2013-2015 рр. була відсутня стаття видатків державного бюджету на фінансову підтримку заходів в АПК та (впродовж 2013-2016 рр.) на фінансову підтримку сільськогосподарських товаровиробників. Бюджетом 2017 р. заплановано 210,0 млн.грн на підтримку тваринництва; 2973 млн грн - на підтримку сільськогосподарських товаровиробників та 55 млн грн. - на підтримку заходів в АПК [4].

Основними причинами недостатньої за обсягами прямої підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні є хронічний дефіцит державного бюджету, фінансування програм за залишковим принципом та корупція.

Ефективність аграрного сектору національної економіки України, насамперед відображає річна динаміка його результатів. Такими результатами є як абсолютні показники у натуральних і грошових одиницях (наприклад обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, валова продукція сільського господарства, фінансовий результат аграрних підприємств тощо), так і відносні (рентабельність сільськогосподарського виробництва, продуктивність праці тощо). Зрозуміло, що головна мета державної аграрної політики полягає у забезпеченні та підвищенні ефективності аграрного сектору, а для її реалізації потрібне фінансування. Тому доцільно при розробці напрямів забезпечення ефективності

фінансування аграрного сектору економіки дослідити сукупний вплив динаміки, рівня виконання та структури бюджетних видатків Міністерства аграрної політики та продовольства України на результати розвитку аграрного сектору національної економіки [5, с.89].

Досить важливим в умовах трансформаційних змін в економіці України є гарантування на державному рівні стабільності та передбачуваності аграрної політики з метою формування більш сприятливого ринкового середовища для розвитку підприємництва на селі та сільськогосподарського виробництва, оскільки впродовж 2001-2016 рр. нестабільність економічної ситуації в країні призводить до коливань темпів сільськогосподарського виробництва та рентабельності (рис.1).

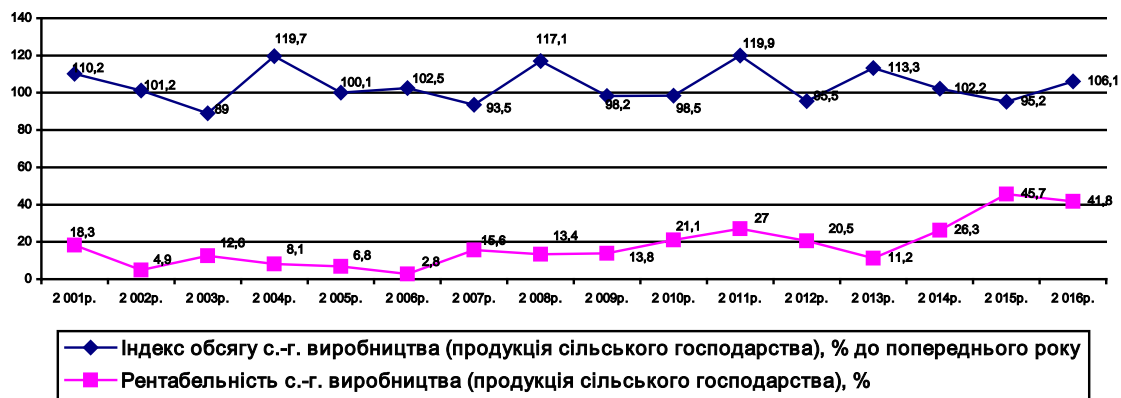

Рис. 1. Темпи зростання сільськогосподарського виробництва та динаміка рентабельності сільськогосподарського виробництва підприємств АПК України в 2001-2016 рр.

Джерело: [6]

Структура господарювання в Україні характеризується тим, що найбільша частка загальної площі сільськогосподарських земель - 35% (15,1 млн. га) використовується домашніми господарствами та 45,4% (19,5 млн. га) використовується приватними сільськогосподарськими підприємствами. Різні такі сільськогосподарські підприємства належать одному власнику і є об'єднаними у великі агрохолдинги, які обробляють близько 6 млн. га сільськогосподарських земель та забезпечують 22% продукції сільського господарства України, зокрема експортуючи аграрну сировину, а саме зернові та олійні. Решта 17,2% (7,3 млн. га) належать центральним та місцевим органам влади (ці площі або взагалі не обробляються або використовуються не за сільськогосподарським призначенням) та 2,2% (0,9 млн. га) сільськогосподарських земель обробляється державними аграрними підприємствами [2].

Діяльність агрохолдингів часто зводиться до максимального використання ресурсів в процесі тривалих за термінами контрактів здавання в оренду землі власниками. Це часто призводить до деградації та спустошення використовуваних земель і ресурсів [7].

Порівнюючи розміри господарств в Україні в порівнянні з іншими країнами, слід констатувати, що за даними на 2015 р. в Польщі найбільше підприємств з розміром до 5 га, в Німеччині – 20-50 га, а в Україні – більше 100 га (рис.2).

Так, в Євросоюзі налічується близько 27 млн. виробників сільськогосподарської продукції, 97% з яких – це індивідуальні (сімейні) господарства. В Польщі таких 2,6 млн. Середній розмір господарств в Польщі – 6,5 га, в Німеччині – 45,7 га, тоді як в Україні – 117,3 га. [8, с.22].

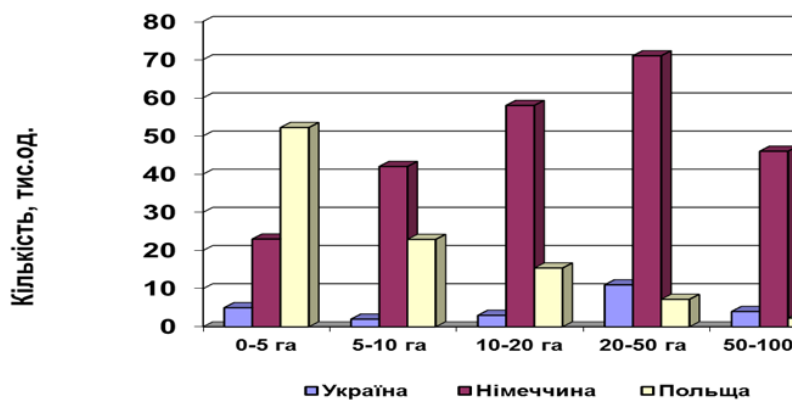

Рис.2. Кількість сільськогосподарських підприємств за розміром (2015 р.)

Джерело: [2,3]

В Україні із населенням 42738 тис. осіб припадає 39,4 тис. одиниць фермерських господарств, тоді як в Польщі з населення в 38116 тис. осіб 2391 тис. одиниць фермерських господарств, в Німеччині на 82218 тис. осіб – 371 тис. одиниць відповідно.

Причому особливістю функціонування фермерських господарств в Україні є значно більша площа земельних угідь середньостатистичного господарства та найнижчий рівень щільності відносно кількості наявного населення [8, с.22].

Отже, в Україні пріоритетом сучасних ринкових відносин в АПК і відмінністю від європейських країн, є створення великотоварних підприємств, що, на нашу думку, не сприяє розвитку тваринництва, виробництва різноманітної сільськогосподарської продукції, збереження родючості ґрунтів, яке можуть забезпечити саме дрібнотоварні підприємства.

Впродовж 15 років мораторію на ринок землі в Україні основною формою земельних відносин є орендні договори з пайовиками, яких укладено 4,7 млн. на загальну площу 16,6 млн га та 56 тис. договорів сільськогосподарських земель на загальну площу 2,5 млн га.

Незважаючи на ефективність агропромислового виробництва в Україні впродовж останніх років, світове лідерство галузі в експорті окремих видів сільськогосподарської продукції, існуючі земельні відносини через мораторій стримують розкриття невикористаного потенціалу аграрного сектору економіки та подальший успішний розвиток сільського господарства в умовах євроінтеграції та зростання конкурентоспроможності країн.

Найпростіші розрахунки, побудовані на зіставленні врожайності, доводять про недоодержання 3,3 млрд. дол. США щорічно або 43 млрд. дол. наростаючим підсумком з 2004 року від дії мораторію. Крім того, дія мораторію призвела до суттєвих структурних перекосів в аграрному секторі. Вони проявляються в утворенні надвеликих аграрних формувань, десять найбільших з яких налічують у своєму землекористуванні близько 3 млн. га земель, одержуючи монопольну ренту, постійно нарощує свій земельний банк [9, с.16].

Аналіз сучасних тенденцій формування порядку в аграрному секторі України показує, що гальмування розвитку земельної реформи заморозило взаємопов'язані синергетичні чинники розвитку аграрної сфери, через що сформувався специфічний уклад сільськогосподарської діяльності - від надзвичайно великих виробників, які вбачають певні ризики в розвитку земельної реформи, до фермерів, особистих селянських господарств та інших дрібних виробників, для яких держава не створила умов саморозвитку. Така ситуація призвела до прогресування монополізму, пригнічення дрібного виробника, однобічного експортоорієнтованого агропромислового виробництва, спотворення конкурентного середовища. Поглиблюються соціальні проблеми на селі та занепад сільських територій. Крім того, поза увагою залишаються шокуючі проблеми щодо охорони земель та збереження родючості ґрунтів [10,с.5].

До переваг існуючої моделі земельних відносин в Україні можна віднести зростаючі обсяги експорту зернових та стабільні надходження валютної виручки. В той же час до недоліків слід віднести такі: ринок оренди характеризується локальними монополіями; законодавство України сприяє перенасиченню сівозміни олійними культурами; нерівномірна соціальна інфраструктура; переважання сировинної структури АПК, що не генерує доданої вартості; перебування держави за межами земельного ринку, не одержуючи податків і зборів від операцій із землею та не маючи можливостей забезпечити розвиток сільських територій та стимулювання інвестицій.

Про шкоду дії мораторію з купівлі-продажу земель на соціальну сферу наголошує Мартинюк М.П., який відмічає, що «скорочення населення України в основному пов'язане з його сільською частиною, зменшення якої за останні 16 років становить 2,9 млн. осіб або 18.1%, що на 60% перевищує темпи скорочення населення міст» [9, с.17].

Отже, на нашу думку, мораторій є не що інше як гальмівний механізм розвитку малого і середнього підприємництва на селі, яке має стати драйвером економічної активності, зайнятості сільського населення та розвитку сільських територій. Блокування законодавством функціонування прозорого ринку землі не дає можливості виконувати йому основні функції, серед яких визначення реальної вартості земельних ділянок, стимулювання ефективного використання землі, забезпечення мобільності її використання як фактора виробництва, що пов'язано із зміною структури виробництва і можливістю альтернативного використання ресурсів.

Важливим фактором впливу на розвиток аграрного сектору економіки є забезпеченість фінансовими ресурсами (в т.ч. кредитами банків). За різними оцінками в Україні частка банківського кредитування займає менше 20% обігових коштів аграрного сектору, в той час як у розвинутих країнах вона досягає 70%.

Основними причинами низької активності залучення кредитних ресурсів у сільськогосподарське виробництво зі сторони позичальника є, перш за все, відсутність ліквідної застави в позичальників, а з позиції кредитора обмежена кількість кредитних програм для малого і середнього бізнесу, операційні ризики банків при співпраці з підприємствами аграрної сфери.

Тому стан фінансового забезпечення аграріїв характеризується низькою часткою прямих іноземних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство України (на рівні 1,2%); низькою часткою власного капіталу (43,6%) та вкрай низькою часткою наданих підприємствам АПК в загальній сумі наданих кредитів в економіку (1,7%).

Відсутність ринкового обігу сільськогосподарських земель зужує можливості залучати додаткові фінансові ресурси в аграрний сектор економіки.

Лише ринок землі зможе поживавити кредитування підприємств аграрного сектору економіки, а одним із можливих наслідків запровадження вільного обігу землі – є можливість давати землю під заставу. У широкому контексті для України вже стало визначальним визнання земельного капіталу як об'єкта земельного обігу, що змусить усіх ставитися до землі не тільки як до виробничого ресурсу, але і як до потужного фінансового чинника, який забезпечить функціонування в єдиному ринковому середовищі всіх факторів виробництва, включаючи земельні ресурси [10, с.9].

Уповільнення інвестиційного процесу в Україні чималою мірою зумовлене також неефективною державною фінансово-кредитною політикою, пов'язаною із низьким професійним рівнем державного фінансового менеджменту, а також корупцією в державних органах виконавчої влади. Отже, несприятлива макроекономічна ситуація в Україні, яка спричинила зниження інвестиційної активності, потребує негайного формування ефективної фінансово-кредитної політики держави, вектори впливу якої мають бути спрямовані на зростання фінансового потенціалу всіх суб'єктів господарювання для впровадження капітальних інвестицій у модернізацію економіки, у тому числі зруйнованої подіями на сході країни [11].

Ще одним із важливих інструментів державної аграрної політики є фінансова

підтримка здешевлення кредитів для підприємств АПК. Однак, спостерігається зменшення її обсягів в останні роки, а в 2013-2014 рр. взагалі пільгових кредитів не надавалось, тому сільськогосподарські угіддя при певних умовах можуть бути значним фінансовим ресурсом для підприємств аграрного сектора економіки.

Інвестиційними перевагами сільського господарства України є: значна частка високопродуктивних ґрунтів (на Україну припадає 25% чорноземів світу); низькі витрати на робочу силу, особливо на кваліфікованих працівників; незначне оподаткування сільськогосподарського виробництва; зручне розташування щодо ринків збуту – Західної та Східної Європи, Близького Сходу та Центральної Азії.

Підтримка розвитку АПК бюджетом 2016 та 2017 років засвідчує збільшення фінансування для малого і середнього підприємництва на селі, проте загалом на фоні економічної нестабільності, зростання інфляції, невизначеності вектору економічного та сільськогосподарського розвитку така підтримка аграрного сектору є виправданою, але недостатньою в плані того, що основу сільськогосподарського виробництва і збуту в Україні формують великотоварні підприємства, маючи розгалужену інфраструктуру, доступ до кредитних ресурсів та зовнішніх ринків збуту сільськогосподарської продукції.

Тому на часі вирішення питання розвитку дрібних товаровиробників, що формують сільську зайнятість, внутрішню продовольчу безпеку та різноманітність асортименту сільськогосподарської продукції, в тому числі через запровадження ринкового обороту сільськогосподарських земель як джерела довгострокового кредитування підприємницької діяльності реальних власників на сільській території.

Досвід розвинених країн, сучасні тенденції розвитку сільського господарства та сільських територій України чітко вказують, що запровадженню ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення повинно передувати створення сприятливих умов для розвитку аграрної економіки, особливо в питаннях зваженого оподаткування, ефективних ринкових механізмів державної підтримки аграрного підприємництва, іпотечного кредитування, формування ринкової інфраструктури, недопущення монопольних проявів, суттєвого обмеження тінізації аграрного ринку, максимального сприяння розвитку виробничої й обслуговуючої кооперації, страхування сільськогосподарських ризиків та інших складових ринкового розвитку [10, с.6].

На думку Лупенка Ю.О. [12, с.9] факторами стримування формування і функціонування ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення є «зволікання щодо формування нормативно-правової бази з питань ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення, несформованість його інфраструктури; брак сучасних даних державної інвентаризації земель за формами власності та суб'єктами господарювання; відсутність механізму консолідації земельних ділянок і його науково-методичного й інституційно-правового забезпечення; несформованість системи державного регулювання щодо формування і функціонування ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення».

Вирішальну роль у регулюванні ринку земель має відігравати держава. За нею повинно залишатися право обмежень на ринковий обіг земельних ділянок, вилучення їх у разі нецільового використання та здійснення контролю за процесом ціноутворення на організованому земельному ринку, особливо на початкових етапах його запровадження [13, с.55].

В світовій практиці відомі різноманітні моделі запровадження ринку земель, вивчення яких дасть можливість використати окремі елементи, оскільки повністю копіювати чийсь модель неможливо. Так, в Польщі максимальна площа земель, що може перебувати в одного власника становить 300 га, в Німеччині – 450 га. Крім того, в цих країнах висуваються вимоги щодо фахової підготовки та фермерського досвіду.

У Німеччині, де ринок сільськогосподарських земель запроваджувався у кілька етапів тривалістю близько 10 років, за діючими нині правилами покупець має проживати або переїхати до місця покупки земельної ділянки для фермерства [9, с. 20].

Для захисту інтересів українського товаровиробника, збереження селянського укладу суб'єктний склад покупців земельних ділянок сільськогосподарського призначення має обмежуватися виключно громадянами України, які мають досвід роботи у сільському господарстві та (або) відповідну освіту, намір самостійно вести сільськогосподарську діяльність та проживають в межах територіальної громади, де розміщена земельна ділянка [12, с. 12].

Також у більшості європейських країн на ринку земель діють державні оператори. Вони мають різні назви й структуру - Бюро, Агенція, Земельний фонд, однак у всіх випадках вони служать для того, щоб балансувати інтереси учасників земельних відносин [14,15].

Висновки. Отже, сільське господарство є пріоритетною і стратегічною галуззю економіки України, разом з тим, в порівнянні із світовою практикою, рівень фінансової підтримки галузі залишається на досить низькому рівні. Впродовж тривалого періоду аграрний сектор економіки України демонструє позитивну динаміку агропромислового виробництва, є ефективним в порівнянні з іншими галузями економіки та займає значну частку в експорті продукції на ринки ЄС та інших країн, тому сьогодення вимагає не тільки закріплення отриманих позитивних результатів діяльності цього сектору економіки, а й забезпечення якісного стрибка у його розвитку та збереження конкурентних позицій на світовому продовольчому ринку.

Позиція аграрного сектора економіки в майбутньому залежить від рівня довготермінових інвестицій, його кредитування та державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників на рівні світової практики. Нині є необхідність в фінансовій підтримці державою дрібнотоварного товаровиробника (в тому числі шляхом вільного доступу до дешевих кредитних ресурсів), здатного забезпечити внутрішні потреби населення країни в продуктах харчування та зайнятість на селі, сприяти розвитку сільських територій, охороні і ефективному використанню земель. В умовах нестачі бюджетних ресурсів та кризи банківської системи України запровадження прозорого ринку землі сільськогосподарського призначення сприятиме розвитку конкуренції та підприємництва в сільськогосподарському виробництві, створенню умов для формування ефективного власника на селі, забезпечення реальних можливостей для розвитку довгострокового кредитування та оновлення матеріально-технічної бази суб'єктів аграрного сектора економіки.

Наявність різноманітних моделей земельних відносин в світовій практиці доводить, що Україна має створити власну модель, яка сприятиме національним інтересам та потребам країни. Національними інтересами України в умовах інтеграційних процесів є нарощування прибутковості галузі сільського господарства та зростання експорту шляхом перетворення держави з експортера сировини на експортера переробленої сільськогосподарської продукції, що, в свою чергу, вирішуватиме актуальні питання зайнятості населення через створення додаткових робочих місць та сприятиме наповненню Державного бюджету як основного джерела фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. На часі формування інфраструктури земельного ринку з відведенням активної участі держави в ролі формуючого та контролюючого органу для збалансування інтересів всіх учасників земельних відносин.

Література

1. Стан розвитку агропромислового комплексу України [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України // Ефективна економіка. — 2016. — Листопад. — Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.
2. Аграрний сектор України і Німеччини : факти та коментарі / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — Київ, 2017. — 40 с.
3. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Komitet redakcyjny glownego urzedu statystycznego / Redaktor glowny Dominik Rozkrut. — Warszawa, 2016. — 911 s.
4. Вдовенко Л. О. Механізми банківського кредитування в системі фінансового забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері : автореф. ... д-ра екон. наук / Л. О. Вдовенко ; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки». — Київ, 2015. — 34 с.
5. Навроцький С. А. Комплексна оцінка ефективності розвитку аграрного сектору України з урахуванням впливу державного фінансування / С. А. Навроцький, О. М. Палюх // Економічний часопис-XXI. — 2015. — № 3—4 (1). — С. 88—92.

6. Сільське господарство України : статистичний збірник 2016 / Державна служба статистики України. Головне управління статистики / [за ред. Н. С. Власенко ; відп. за вип. О. М. Прокопенко]. — Київ, 2016.— 47 с.
7. Sarna A. Transformacja ukraińskiego rolnictwa: od kolchozów do agroholdingów / A. Sarna // Komentarze OSW. — 2014. — № 127. — 06.02. — S. 1—10.
8. Кириленко І. Г. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні / І. Г. Кириленко, В. С. Івченко // Економіка АПК. — 2016. — № 3. — С. 21—29.
9. Мартинюк М. П. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: стан та перспективи запровадження / М. П. Мартинюк // Економіка АПК. — 2017. — № 3. — С. 15—21.
10. Гадзало Я. М. Земельна реформа: проблеми перспективи розвитку аграрної реформи / Я. М. Гадзало, Ю. Я. Лузан // Економіка АПК. — 2017. — № 1. — С. 5—14.
11. Майорова Т. В. Концепція формування державної фінансово-кредитної політики в інвестиційній сфері / Т. В. Майорова // Економічний часопис-XXI. — 2015. — № 12. — С. 70—73.
12. Лупенко Ю. О. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення / Ю. О. Лупенко, О. В. Ходаківська // Економіка АПК. — 2016. — № 12. — С. 5—15.
13. Федоров М. М. Земельна реформа і розвиток ринкових земельних відносин / М. М. Федоров // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 55—60.
14. Gnacadja L. Benefits of Sustainable Land Management [Electronic resource] / L. Gnacadja ; UNCCD. - 2009. - Available at http://www.unccd.int/List/SiteDocumentLibraryPublications/CSD_Benefits_of_Sustainable_Land_Management%20.pdf.
15. Swinnen J. Study on the Functioning of Land Markets in the EU Member States [Electronic resource] / J. Swinnen, P. Ciaian, A. Kancs ; Center for European Policy Studies, Place du Congres I, B-1000. — Brussels, 2009 . — Available at : http://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/2008/landmarkets/report_en.Pdf.

Стаття рекомендована до друку 10.09.2018

© Вдовенко Л.О., Вдовенко С.А.

References

1. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (November, 2016). Stan rozvytku ahropromysloвого комплексу Ukrainy [The state of development of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Efektivna ekonomika — Effective economy*. Retrieved from <http://www.minagro.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Institute for Economic Research and Policy Consulting. (2017). *Ahramyi sektor Ukrainy i Nimechchyny: fakty ta komentari [Agrarian sector of Ukraine and Germany: facts and comments]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Rozkrut D. (Red.) (2016). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Komitet redakcyjny glownego urzedu statystycznego*. Warszawa [in Polish].
4. Vdovenko, L. O. (2015). Mekhanizmy bankivskoho kredytuвання v systemi finansovoho zabezpechennia pidpriyemnytskoi diialnosti v ahraryni sferi [Mechanisms of bank lending in the system of financial provision of entrepreneurial activity in the agrarian sector]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Navrotskiy, S. A. & Paliukh, O. M. (2015). Kompleksna otsinka efektyvnosti rozvytku ahrarynoho sektoru Ukrainy z urakhuvanniam vplyvu derzhavnogo finansuvannia [Comprehensive assessment of the efficiency of the agrarian sector development in Ukraine taking into account the impact of public financing]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI — Economic annals-XXI*, 3—4 (1), 88—92 [in Ukrainian].
6. Main Department of Statistics. (2016). *Silke hospodarstvo Ukrainy. Statystychnyi zbiryk 2016 [Agriculture of Ukraine. Statistical Collection 2016]*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Sarna, A. (2014). Transformacja ukraińskiego rolnictwa: od kolchozów do agroholdingów. *Komentarze OSW*, 127, 06.02.
8. Kyrylenko, I. H. & Ivchenko, V. Ye. Ekonomichni aspekty transformatsii silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini [Economic Aspects of the Transformation of Agricultural Production in Ukraine]. *Ekonomika APK — Economy of the AIC*, 3, 21—29 [in Ukrainian].
9. Martyniuk, M. P. (2017). Rynok zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini: stan ta perspektyvy zaprovadzhennia [Market of agricultural lands in Ukraine: the state and prospects of introduction]. *Ekonomika APK — Economy of the AIC* 3, 15—21 [in Ukrainian].
10. Hadzalo, Ya. M. & Luzan, Yu. Ya. (2017). Zemelna reforma: problemy perspektyvy rozvytku ahrarynoi reformy [Land reform: problems of the prospect of agrarian reform]. *Ekonomika APK — Economy of the AIC*, 1, 5—14 [in Ukrainian].
11. Maiorova, T. V. (2015). Kontseptsiia formuvannia derzhavnoi finansovo-kredytnoi polityky v investytsiynii sferi [Concept of formation of the state financial-credit policy in the investment sphere]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI — Economic annals-XXI*, 12, 70—73 [in Ukrainian].
12. Lupenko, Yu. O. & Khodakivska, O. V. (2016). Naukovi zasady zaprovadzhennia rynkovoho obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennia [Scientific principles of introduction of market circulation of agricultural lands]. *Ekonomika APK — Economy of the AIC*, 12, 5—15 [in Ukrainian].
13. Fedorov, M. M. (2011). Zemelna reforma i rozvytok rynkovykh zemelnykh vidnosyn. *Ekonomika APK — Economy of the AIC*, 7, 55—60 [in Ukrainian].
14. Gnacadja, L. (2009). Benefits of sustainable land Management. UNCCD. Retrieved from http://www.unccd.int/List/SiteDocumentLibraryPublications/CSD_Benefits_of_Sustainable_Land_Management%20.pdf.
15. Swinnen, J., Ciaian, P. & Kancs, A. (2009). Study on the Functioning of Land Markets in the EU Member States. Brussels. Retrieved from http://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/2008/landmarkets/report_en.Pdf.

The article is recommended for printing 10.09.2018

Vdovenko L.O., Vdovenko S.A.